

СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В РЕГУЛЮВАННІ ОПОДАТКУВАННЯМ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

В статті за допомогою результатів соціологічних досліджень проаналізовано відношення платників податків і зборів до податкового навантаження. Також охарактеризовано проблеми і ступінь їх вирішення із введенням податкових законів і змін та доповнень до нині чинних; проаналізовано відповідність діючої системи оподаткування вимогам розвитку бізнесу; запропоновано підходи до реформування діючої податкової системи, засновані на критичному осмисленні результатів анкетування, українського законодавства і зарубіжного досвіду.

Due to results of sociological researches the taxpayers attitude to taxation is described in this article. Also the problems and level of its solution due to tax laws and changes and addition to the present laws are characterized; the accordance of the present system of taxation to the claims of business development is analyzed. It is suggested ways of present taxation system reforming, which based on critical consideration of poll results, ukrainian legislation and foreign experience.

Ключові слова. Податки, податкове навантаження, податкові ставки, податкове регулювання, статистичне оцінювання.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Звітність податкових органів (довідки «Про підсумки надходження податків і зборів до Зведеного і Державного бюджетів України за I квартал, півріччя, 9 місяців», річні звіти «Про хід надходження податків і функціонування податкових органів») – важливе джерело інформації в управлінні оподаткуванням. Інформація, що міститься в звітності, необхідна для роботи не тільки інспекції, а й вищих посадових органів. Вона дає змогу проводити аналіз абсолютних і відносних показників у динаміці, визначати і поширювати передовий досвід, вживати заходів з усунення недоліків. Показники для складання звітності можна згрупувати за ступенем складності їх отримання:

1. Показники, отримані методом підсумовування даних із звітів платників податків (загальна кількість підприємств, сума оподаткованого прибутку по території, вартість майна по території та ін.).

2. Показники, отримані в результаті нескладних арифметичних дій з даними звітів (фондомісткість, рентабельність та ін.).

3. Показники, отримані методом експертної оцінки, соціологічного дослідження, цільових перевірок підприємств.

В даний час вибірковий метод застосовується обмежено, не розроблена методика здійснення вибірки ДПАУ. В зв'язку з цим ДПА України, проявляє ініціативу в проведенні анкетних опитувань різної тематики для отримання додаткової інформації, що не міститься в

офіційних звітах, щоб з їхніми результатами вжити заходи щодо вдосконалення оподаткування в регіоні.

Соціальний моніторинг впливу аграрних перетворень на сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства і сільські домогосподарства досліджувалися вітчизняними і зарубіжними вченими [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,10]. Важливою частиною моніторингу та оцінки наслідків податкових реформ є моніторинг та оцінка їх впливу на економіку АПК.

Одним з таких соціологічних досліджень у регіонах України є дослідження з виявлення податкового навантаження на платників податків – юридичних осіб, проведене в червні 2008 р.

Крім того, проводилися соціологічні дослідження з метою вивчення думок платників податків про ефективність інформаційно-роз'яснювальної роботи податкових органів, про взаємодію між податковими органами і платниками податків; анкетне опитування керівників податкових органів області з метою вивчення чинників і умов, що сприяють мобілізації податкових надходжень у бюджетну систему держави: анкетне опитування начальників провідних відділів ДПАУ з метою виявлення ступеня задоволення своєю роботою та ін.

Спроби оцінити вплив податкової системи України на економічні процеси, що відбуваються в країні, часто мають публіцистичний характер, що приводить до поверхневих і навіть невірних висновків, що через нинішню податкову систему вітчизняні агропромислові підприємства опинилися в тяжкому фінансовому становищі.

Мета дослідження. Актуальність, і недостатня розробка таких важливих питань, що стосуються рівня залежності розвитку аграрного бізнесу від оподаткування, зумовили мету вказаних соціологічних досліджень – виявити відношення платників податків і зборів до податкового навантаження.

Реалізація даної мети пов'язана з вирішенням наступних завдань: охарактеризувати проблеми і ступінь їх вирішення з введенням податкових законів і змін та доповнень до нині чинних; проаналізувати відповідність діючої системи оподаткування вимогам розвитку бізнесу; запропонувати підходи до реформування діючої податкової системи, засновані на критичному осмисленні результатів анкетування, українського законодавства і зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів. Методика дослідження припускала три етапи: статистичне спостереження (анкетне опитування платників податків – юридичних осіб, дотримуючись принципів конфіденційності), зведення, угруповання і аналіз. Використання програмного продукту дозволило розрахувати кореляційну залежність відповідей платників податків від форм власності і категорій підприємств. Використані коефіцієнти осциляції дозволили виміряти тісноту зв'язку між якісними ознаками.

Питання, включені до анкети, поділяються на три групи:

- питання, що містять відомості про респондентів;
- питання, що характеризують відповідність діючої системи оподаткування вимогам

розвитку бізнесу з введенням податкових законів;

– питання, пов'язані з необхідністю реформування діючої податкової системи.

При побудові анкети використані, в основному, закриті питання і частково відкриті. Інформаційна база дослідження сформована з відповідей респондентів, які були представлені першими особами підприємств.

Отримані результати корисні обласним ДПА в їх практичній роботі, ДПАУ при підготовці пропозицій уряду України щодо вдосконалення діючої податкової системи, а також самим платникам податків.

Оскільки дослідження мало пілотажний характер, тому відсутня оцінка репрезентативності отриманих результатів.

Відповіді на питання, можливі для обробки і аналізу, отримані по 80 підприємствах.

У заповненні анкет взяли участь бухгалтери (головні бухгалтери) –

73,5 %, керівники вищої ланки – 15,2 %, керівники середньої ланки –

10,1 % і засновники – 1,2 %, тобто склад респондентів кваліфікований.

Основна частина організацій – платників податків, що потрапили у вибірку, створена після 1990 р. (44,3%), трохи менше (40,5%) – до 1970 р., інші (15,2%) – в період 1970–1990 рр. Звісно, їхні установчі документи підлягали коригуванню, але основна діяльність підприємств залишалася без змін. Респонденти представляють усі сфери бізнесу (рис. 1):

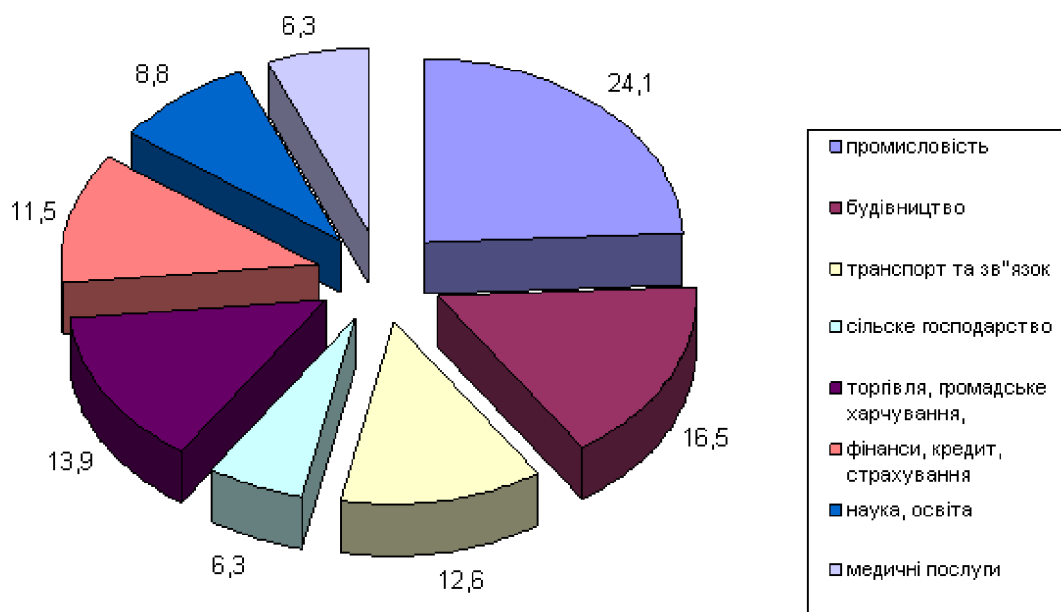

Рис. 1. Розподіл респондентів за сферами діяльності, %

Більшість опитаних (74,7%) вважають: діюча система оподаткування не відповідає вимогам розвитку бізнесу (промисловість, сільське господарство, транспорт і зв'язок, торгівля, громадське харчування побутові і медичні послуги). Близько 25 % організацій – платників податків вітчизняна система оподаткування не зовсім влаштовує (будівництво, наука і освіта, фінанси, кредит, страхування). Залежність між відповіддю на це питання і формою власності юридичних осіб не простежується, про що свідчить невисоке значення

коефіцієнта асоціації (0,25). Незначна величина цього коефіцієнта (0,24), що відображає слабкий зв'язок між категорією підприємства (мале – до ста осіб, середнє, велике) і оцінкою відповідності діючої податкової системи України вимогам розвитку бізнесу.

Близько 4 % опитаних було складно дати відповідь, на скільки розв'язані основні проблеми податкового законодавства з введенням останніх податкових законодавчих документів. Більше половини (55,7 %) вважають: що вони не вирішили основні проблеми (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок, наука і освіта, торгівля, громадське харчування, побутові послуги). Близько 4 % респондентів вважають: основні проблеми податкового законодавства не зовсім вирішені в цих документах (фінанси, кредит, страхування, медичні послуги).

На питання: „Які проблеми чинного податкового законодавства турбують Вас найбільше?” отримані відповіді (по зменшенню значення):

- безліч податків і зборів (більше 60 % відповідей);
- високі, реально не допустимі податкові ставки (55,7 %);
- суперечність і нечіткість формулювань податкового законодавства (близько 55 %);
- недосконалість методології обліку для мети оподаткування (кожний третій респондент – представник сфери матеріального виробництва і кожний четвертий – невиробничої).

Максимальне податкове навантаження (податковий тягар) на підприємства несуть, на думку опитаних (відповіді ранжирувань розміщені за зменшенням значності):

- непрямі податки (ПДВ, акцизні збори);
- відрахування до позабюджетних соціальних фондів;
- прямі податки (на прибуток, на землю).

Що стосується ПДВ, тут респонденти відзначили, головним чином, надмірну ставку і велику базу для оподаткування (включаючи «приховані форми» реалізації у вигляді стягнутих штрафів, пені, неустойок за порушення зобов'язань, передбачених договорами поставок товарів (робіт, послуг)).

Переважання у вітчизняній податковій системі непрямих податків збільшує податковий тягар, примушуючи (в умовах низької рентабельності, а часто збитковості) перераховувати податки за рахунок скорочення власних оборотних коштів.

Природно, зниження податкового навантаження повинно проводитися в розумних межах. Зокрема, зменшення податкових ставок не повинно спричинити припинення фінансування на утримання, ремонт, будівництво автомобільних доріг загального користування, установ охорони здоров'я, народної освіти, культури і спорту, дитячих дошкільних установ і таборів

відпочинку, будинків пристарілих та інвалідів, житлового фонду. Фінансування перерахованих витрат можливо за рахунок інших джерел.

На думку респондентів, значні податкові вилучення за рахунок оподаткування фонду оплати праці при відрахуваннях до позабюджетних соціальних фондів. На нашу думку, надмірна сумарна ставка (38,5 %) на фонд оплати праці – причина «нелегальної виплати»

зарплати.

У разі нарахування податку на прибуток платників податків більше хвилює методика розрахунку оподаткованого прибутку (зокрема обмеження, що не дозволяють в повному обсязі віднімати при визначенні бази оподаткування проведені підприємством витрати), ніж ставка податку.

На нашу думку, номінальна ставка у вітчизняному оподаткуванні прибутку відповідає середній світовій, реальна* ж досягає 85% для деяких підприємств.

Реальна ставка – відношення суми податку до фактичного прибутку з врахуванням усіх витрат підприємства, а не тільки тих, які використовуються в цілях оподаткування.

Податок на майно, термін застосування якого весь час переноситься, турбує більше 1/3 респондентів унаслідок нарахування податку на запаси, нагромадження яких, часто зумовлено особливостями виробництва і обігу (сезонністю).

При загальній оцінці ставок високими, реально неприпустимими (55,7 % відповідей) платники податків різних сфер діяльності вважають оптимальними (табл.1).

Таблиця 1

Податки, ставки яких оптимальні, на думку респондентів

Податок	Відсоток до числа опитаних за видами діяльності
ПДВ	Фінанси, кредит, страхування (23), транспорт і зв'язок (14,3)
Податок на прибуток підприємств і організацій	Сільське господарство (20), медичні послуги (20), промисловість (18,2), фінанси, кредит, страхування (15,4), транспорт і зв'язок (14,3), торгівля, громадське харчування, побутові послуги (10,5)
Податок з доходів фізичних осіб	Будівництво (50), транспорт і зв'язок (42,8), сільське господарство (40), фінанси, кредит, страхування (38,5), торгівля, громадське харчування, побутові послуги (36,8), промисловість (18,2), наука і освіта (10)
Податок на майно підприємств	Фінанси, кредит, страхування (61,5), транспорт і зв'язок (57,1), будівництво (50), промисловість (45,5), торгівля, громадське харчування, побутові послуги (31,6), сільське господарство (20), наука і освіта (20)

На питання: „Які ставки Ви вважаєте оптимальними?” відповіді отримані лише в 3,8 % анкетах. На думку респондентів, оптимальна ставка ПДВ – 12–15%, податку на прибуток підприємств і організацій – 20 %, а по податку на доходи фізичних осіб – (13 %). На рис. 2 представлені відповіді про вплив пільг на розвиток бізнесу. На думку 43 % опитаних, роль податкових пільг для розвитку діяльності – істотна. Близько $\frac{1}{4}$ (26,6 %) вважають незначною цю роль, а 20,3 % – відкидають роль податкових пільг для розвитку бізнесу. Групування відповідей по сферах діяльності наведено в табл. 2.

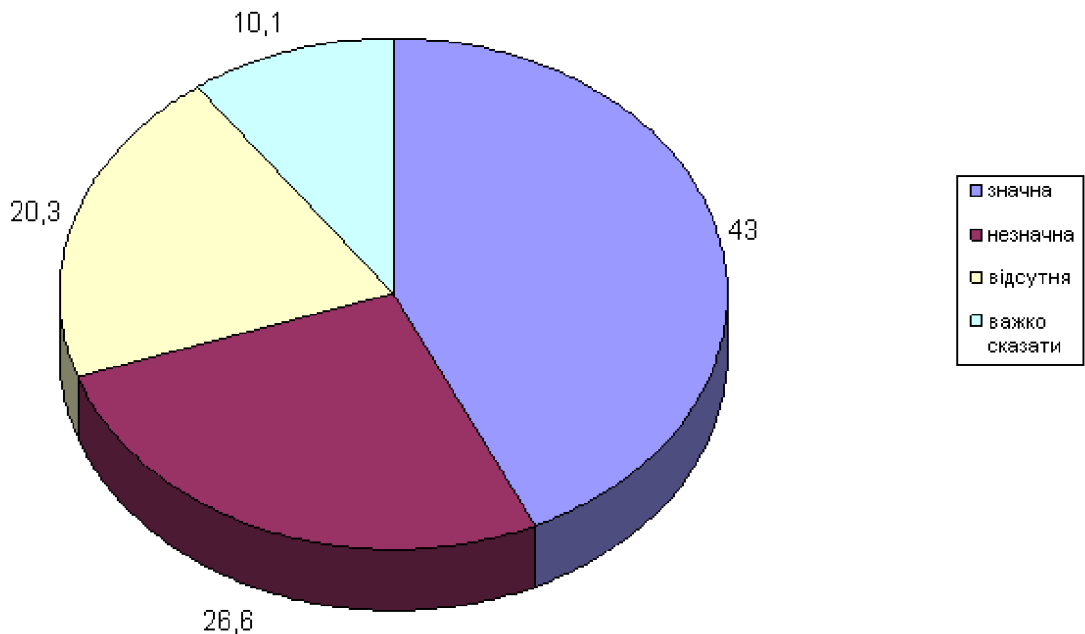

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів про вплив пільг на розвиток бізнесу

Найістотніший вплив податкових пільг, як зазначали респонденти в науці і освіті (80 %, що відповідає із зайнятих у цій сфері діяльності), в сфері медичних послуг (60 %), сільському господарстві (60 %). Думки керівників (бухгалтерів), зайнятих в інших сферах діяльності, розділилися: роль податкових пільг у промисловості вважають істотною (36,4 %) і незначною (36,4 %); в торгівлі, громадському харчуванні і побутових послугах (36,8 і 31,6), на транспорті і зв'язку (28,6 і 25,6), будівництві (25 і 50 % відповідно).

Таким чином, діюча система податкових пільг повною мірою не компенсує жорсткість вітчизняної податкової системи.

Розраховані нами коефіцієнти асоціації свідчать: залежність між впливом пільг для розвитку бізнесу і категорією підприємства (0,13), а також формою власності юридичної особи (0,23) – слабка. Проте, податкова система України передбачає можливість надання податкових пільг у вигляді податкових відстрочень і розстрочок незалежно від категорії платника, форми власності і рівня одержуваних доходів. Однак, часто подібні преференції одержують організації, що мають відносно більший дохід. Із погляду економічної політики це зрозуміло, а з позиції податкового навантаження – неправомірно. Із числа підприємств, що анкетувалися лише 15,2 % мали відстрочення (розстрочку): кожна третя з них – у промисловості, кожна шоста – у торгівлі, кожна дванадцята – у будівництві, на транспорті, в сільському господарстві.

У даний час дискутується питання про всебічне скорочення пільг. На нашу думку, здійснення політики скорочення податкових пільг означає позбавлення української податкової системи регулюючої функції – можливості стимулювати пріоритетні напрями розвитку національної економіки.

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів про вплив пільг на розвиток бізнесу за сферами діяльності

Сфера діяльності	Вплив податкових пільг, %		
	істотний	незначний	відсутній
Промисловість	36,4	36,4	18,2
Будівництво	25,0	50,0	25,0
Транспорт і зв'язок	28,6	28,6	14,3
Сільське господарство	60,0	20,0	20,0
Торгівля, громадське харчування, побутові послуги	36,8	31,6	26,3
Фінанси, кредит, страхування	30,8	23,1	23,1
Наука і освіта	80,0	10,0	10,0
Медичні послуги	60,0	-	20,0
Інша	20	40	20,0

Про необхідність реформування чинного податкового законодавства висловилися майже всі респонденти (лише 7,6 % затруднялися відповісти) і передусім для таких сфер діяльності: промисловість, сільське господарство, торгівля, громадське харчування, медичні послуги, наука і освіта. Побаження, зазначені в анкетах, і причини, що їх зумовлюють, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Групування побажань респондентів з реформування податкового законодавства і причин, що його зумовлюють

Побаження респондентів	Причини, що обумовлюють реформування.
1. Удосконалення методики нарахування і сплати окремих податків (31,9 %)	Складність розрахунків (в порядку зменшення): ПДВ, податку на прибуток, відрахувань в позабюджетні соціальні фонди, податку з доходів фізичних осіб. Наявність авансових платежів, відволікаючих оборотні кошти організації. Незначний облік специфіки діяльності окремих категорій платників (товаровиробників, установ охорони здоров'я, освіти, культури і спорту, організацій, що знаходяться на бюджетному фінансуванні). Інші терміни подання декларацій з непрямих податків до податкових органів, ніж основної звітності. Розробка методичних рекомендацій із запізненням
2. Зменшення кількості законодавчих актів (24,4 %)	Різноманіття і суперечність чинних нормативних актів
3. Зменшення податкових ставок (в першу чергу ПДВ, на фонд оплати праці) – (12,5 %)	Нереальність більшості податкових ставок. Надмірне навантаження на фонд оплати праці
4. Об'єднання податків і зборів, що мають ідентичну податкову базу, але різні ставки, обчислюваних від фонду оплати праці організації, виходячи з	Велика кількість податків і зборів, яким характерні загальні особливості: зарахування їх до місцевих бюджетів як закріплені доходи; використання надходжень від них на місцеві потреби в межах територій відповідного органу місцевого самоврядування; покладання організації ведення і стягнення, контролю за надходженням і використанням на органи місцевого самоврядування; наявність у органів місцевого самоврядування

неоподаткованого мінімуму, встановленого законодавством для мети оподаткування – (9,4 %)	більш широкої компетенції з правового регулювання місцевих податків і зборів порівняно з іншими платежами податкової системи
5. Вдосконалення методології відзеркалення інформації в бухгалтерській звітності і податкових розрахунках (5,6 %)	Невідповідність сучасним економічним умовам. Переважання фіскального принципу оподаткування при визначенні бази оподаткування (насамперед при обчисленні податку на прибуток)
6. Передбачення «податкового стимулювання» бізнесу (3,8 %)	Відсутність заохочень законслухняних платників податків. Незначний розмір пільг: для товаровиробників, науково–технічної діяльності і благодійності
7. Обговорення проектів законодавчих актів з платниками податків (12,4 %)	Не враховується думка платників податків у ЗМІ при розробці податкового законодавства

Податок на додану вартість – найскладніший в податковій системі України з різних причин:

- складний для розуміння у зв'язку з особливістю розрахунку: встановлена безліч різних норм і обмежень, що визначають різний порядок обліку і розрахунків залежно від виду діяльності платника податків, змісту операції що проводиться платником;

- нормативно–правова база має більш концептуальний характер, ніж практичний, і часто змінюється;

- діючий Закон про податок на додану вартість має 7 змін і доповнень. Розібратися в такій ситуації дуже складно. Крім того, текст викладу Закону важкий для сприйняття і осмислення.

На нашу думку, Закон про податок на додану вартість потребує перевидання з урахуванням змін і доповнень до нього, логічної послідовності викладу, доступного для розуміння фахівців малого, середнього та великого бізнесу. Вважаючи, що в новій редакції закону про порядок розрахунку ПДВ логічніше виділити чотири поняття: ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету, ПДВ, отриманий від покупців, ПДВ, сплачений за придбані товари (роботи, послуги), ПДВ, що приймається до заліку (відшкодуванню з бюджету).

Виклад тексту закону по елементах податкової системи з урахуванням виділених нами визначень дають змогу чіткіше висловити порядок розрахунку і сплати ПДВ – основного непрямого податку, надходження якого становить, близько половини всіх податкових надходжень до бюджету.

Крім того, є методологічні особливості підготовки і відзеркалення інформації про факти господарської діяльності організацій на рахунках бухгалтерського обліку, в бухгалтерській звітності і податкових розрахунках.

Слід звернути увагу: законодавство, що надає підприємствам право вибору варіантів ведення обліку господарських операцій, не є достатньо бездоганним і допускає певні суперечності і неоднозначність окремих положень.

Такі обмеження – прояв фіскального принципу оподаткування - не дозволяють у

повному обсязі віднімати при обчисленні бази оподаткування всі витрати підприємства (обґрунтовані і необхідні) для ведення бізнесу.

Крім того, методичні вказівки і роз'яснення приймаються і публікуються ДПАУ із запізненням.

Підприємство, ризикуючи застосувати варіант обліку, що має недостатньо чітке нормативне регулювання, повинно аргументувати свої позиції, щоб у разі потреби мати нагоду відстояти їх, у тому числі в судовому порядку.

В останніх законодавчих документах з питань оподаткування простежується прагнення збалансувати права, обов'язки і відповідальність платників податків і податкових органів, принципово міняючи підхід до побудови податкової системи.

Цікаво зазначити, що керівники податкових органів (за наслідками соціологічного дослідження, проведеного дещо раніше попереднього), оцінивши ситуацію із збором податків позитивно (близько 63 % опитаних), вказали основні причини ухилення господарюючих суб'єктів від сплати податків (в порядку зменшення значення), ліквідація яких може стати стимулом для платників податків до повної і своєчасної сплати: високі ставки; безліч податків; недосконалість податкового законодавства; складний фінансовий стан підприємств; відсутність інформації про напрями витрачання сплачуваних податків; одноманітний підхід до всіх платників податків: немає диференціації при нарахуванні пені, заохочень залежно від розміру мобілізованих засобів; жорсткі критерії реструктуризації заборгованості по податкових платежах; високе податкове навантаження на фонд оплати праці.

Даний перелік включає практично ті ж причини, що вказали платники податків, висловившись за реформування чинного податкового законодавства (див. табл. 3), хоча кожне з проведених досліджень переслідувало різну мету: в одному випадку – виявити податкове навантаження на платників податків і зборів, в іншому – виявити умови, які сприяють мобілізації податкових надходжень у бюджетну систему держави.

Крім того, у керівників податкових органів і керівників (бухгалтерів) підприємств співпали погляди відносно того, що досить часто розбіжності між ними виникають по методиці обчислення і сплати окремих податків (ПДВ, податку на прибуток, внесків до соціальних фондів) у зв'язку з недосконалістю (неузгодженістю) діючої нормативно-правової бази.

Пропозиції щодо реформування чинної податкової системи, засновані на критичному осмисленні представлених результатів соціологічного дослідження, українського законодавства і зарубіжного досвіду, можна сформулювати наступним чином:

- знизити загальне податкове навантаження з урахуванням категорій платників (зменшити ставки, спростити систему стягнення недоїмки і податкових санкцій з урахуванням економічної ситуації);
- стабілізувати податкову систему в рамках фінансового року, спростивши методику розрахунку деяких податків;
- переглянути підзаконні акти (зокрема, по віднесенню різних витрат на собівартість для

забезпечення стабільності виробництва в перспективі);

- додати наукову основу законодавчій роботі з питань оподаткування, створивши при Уряді України науковий підрозділ, до складу якого ввійшли б вчені і практики з числа економістів і юристів, що спеціалізуються в галузі оподаткування;
- в подальшому запровадження податку на валовий дохід (на ціну).

Реалізація перерахованих заходів дозволить полегшити податкове навантаження на добросовісних платників (які готові заплатити податки, але не можуть цього зробити внаслідок відсутності реальних грошей на рахунках у зв'язку з переважанням у розрахунках товарообмінних операцій) податків, а також залучити в сферу сплати податків "тіньовий бізнес", що зрештою сприятиме мобілізації податкових надходжень у бюджетну систему держави.

Доцільно і необхідно розглянути питання про заміну форм і показників звітності податкових органів, які в даний час виходять шляхом суцільного перерахунку наявної інформації, на проведення вибіркового обстеження по єдиній методиці, розробленій ДПАУ. Це дозволить отримати істотну економію при складанні звітів, враховуючи, що сучасні статистичні методи дозволяють поширити вибіркові дані на всю сукупність з мінімальною погрішністю. Разом з тим, соціологічні дослідження дозволяють отримати додаткову інформацію, відсутню в звітності, по проблемах оподаткування з метою його вдосконалення.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі. Наші підходи до реформування чинної податкової системи, засновані на критичному осмисленні представлених результатів соціологічного дослідження, українського законодавства і зарубіжного досвіду, можна сформулювати наступним чином:

- знизити загальне податкове навантаження з урахуванням категорій платників (зменшити ставки, спростити систему стягнення недоїмки і податкових санкцій з урахуванням економічної ситуації);

- стабілізувати податкову систему в рамках фінансового року, спростивши методику розрахунку деяких податків;

- переглянути підзаконні акти (зокрема, по віднесенню різних витрат на собівартість для забезпечення стабільності виробництва в перспективі);

- додати наукову основу законодавчій роботі з питань оподаткування, створивши при Уряді України науковий підрозділ, до складу якого ввійшли б вчені і практики з числа економістів і юристів, що спеціалізуються в галузі оподаткування.

Реалізація перерахованих заходів дозволить полегшити податкове навантаження на добросовісних платників (які готові заплатити податки, але не можуть цього зробити внаслідок відсутності реальних грошей на рахунках у зв'язку з переважанням у розрахунках товарообмінних операцій) податків, а також залучити в сферу сплати податків "тіньовий бізнес", що зрештою сприятиме мобілізації податкових надходжень в бюджетну систему держави.

Доцільно і необхідно розглянути питання про заміну форм і показників звітності податкових органів, які в даний час виходять шляхом суцільного перерахунку наявної

інформації, на проведення вибірових обстежень по єдиній методиці, розробленій ДПАУ. Це дозволить отримати істотну економію при складанні звітів, враховуючи, що сучасні статистичні методи дозволяють поширити вибірові дані на всю сукупність з мінімальною погрішністю. Разом з тим, соціологічні дослідження дозволять отримати додаткову інформацію, відсутню в звітності, по проблемах оподаткування з метою його вдосконалення.

Список літератури

1. Гончарук О. С. Соціальні проблеми реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств (соціальний моніторинг) – К. : Центр соціальних експертиз і прогнозів Ін-ту соціології НАНУ. – 108с.
 2. Купалова Г. І. Зайнятість на селі / Г. І. Купалова, В. М. Скупий – К. : Ін-т аграрної економіки УААН, 1999. – С.23.
 3. Лерман Ц. Украина. Опыт обзора реорганизации сельскохозяйственных предприятий / Ц. Лерман , Ч. Чаки // Технический документ Мирового банка. – №459R. – С.54.
 4. Реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств / [Онищенко О., Осташко Т., Гончарук О., Коник Д.]. – К. : Століття, 1999. – 52 с.
 5. Осташко Т. О. Структура доходів сільських домогосподарств України \ економіка і прогнозування. – 2001. – № 1.
 6. Осташко Т. О. Що думають селяни про аграрну реформу: соціологія дослідження // Сільський реформатор. – 2000. – №6(38). – С. 8.
 7. Перотта Л. Розмір та структура доходів сільських сімей в Україні // дослідження ЦПЕР, 1999. – №13.
 8. Приватизація землі та рорганізація колективних сільськогосподарських підприємств: навчальний посібник. 2-ге вид. / О. Вароді, В. Кобилянський. М. Кузуб, А. Максимюк та ін. – К. : Століття, 2000. – 272 с.
 9. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени: Пер. с нем. – М. : прогресс, 1994. – С. 157.
 10. Юрчишин В. В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізація // Економіка АПК. – 2003. – №8.
-